

A. 1791 N.
DISSERTATIO GRADUALIS,
DE

FRANCISCI I.
GALLIÆ REG.
IN
LITERAS MERITIS.

QVAM,
SUFFRAGANTE AMPLISS. FACULTATE PHILOSOPH. IN
REGIA ACADEMIA ABOENSI,
PRÆSIDE
VIRO CL.

D^N. ALGOTHO A.
SCARIN,

HIST. ET PHIL. MOR. PROF. REG. ET ORD.
PUBLICO EXAMINI SUBJICIT,
CAROLUS DAVID DONNER
CALMARIENSIS.

DIE NOVEMB. AN. MDCCCXLIV.
LOCO HORISQVE SOLITIS.

S:æ R:æ M:tis.

REGNI QVE SPECIÆ

SUMMÆ FIDEI VIRO,

ILLUSTRISSIMO ET GENEROSISSIMO

BARONI ac DOMINO

D^N. GEORG. BOGIS-
LAO STAEL
VON HOLSTEIN

MILITIAE GENERALI LOCUM TENENTI, SUPRE-
MO ARCIS CALMARIENSIS PRÆFECTO:

NEC NON

PROVINCIAE EJUSDEM GUBERNATORI
ÆQVISSIMO, INDULGENTISSIMO,
MÆCENATI SUMMO,

*C*ITRO PRINCIPIS per orbem LITERARIUM *maximi,*
ejusdemque FRANCIAE Regis FRANCISCI I. fa.

*medicatione sua prima ab initio Cl. Dn. Cl. Franciscum
et Principem p. orbem literarium maximum appellat. Sed
est, orbem literarium nullo agnoscere Principes; omnes
demeritid obtinere. Solum, nisi ventati solius*

militiae memet militisaeque addixerim, magna me spes tenet,
 fore, ut quae aequanimitate JUDICII, ornamenta virtutis,
 sapientiam, & fastigio supremo dignam prudentiam, fortitu-
 dinamque tanti REGIS multo ante suspexisti, eadem VO-
 LUNTATIS quoque inclinatione hospitium mihi indu'ges DO-
 MINI mei in alterutro regno decora gloriose perferenti,
 eademque ILLUSTRIS NOMINI TUO, qua par est pietate,
 despondenti. Expertae VIRTVTIS & FIDEI pignora, quibus PA-
 TRIAM cumulasti: excelsum & studiis mirifice deditum in-
 genium TUUM: & denique beneficia paternae domui mi-
 bique praestita, pro ut pleno jure a me exigunt, ut hoc con-
 stituto patrimonio, cum alio non possim, venerabundam de-
 clarem mentem; ita praesidio temerario huic etiam, quia
 debito atque devoto, facilem pollicentur veniam, DEUM
 immortalem precor, semperque precabor ut TE, ILLU-
 STRISSIME & GENEROSISSIME DOMINE, TI-
 AMque primariae nobilitatis, atque virtutis CONJUGEM,
 omni prosperitatis genere augeas, cumules, coronet!

Art. I. Principatus in orbe literario quanta damna pariat, patet ex temp.
 ILLUSTRISSIMI NOMINIS TUI
*Aristotelis Scholasticus. Subabatur tum Aristoteles exhaussisse omnem
 scientiam, et illum velut Principem et ductem, omnes sequebantur; sed
 bant simul foedam faciem omnes scientia, et earum incrementa e-
 nulla, quod ipsemet Cl. Du. Card. depingit S. I.*
*Et quis forte durius exponenda meas. Id certum est, principem, dum consideratur,
 brum reipublica. literaria, exuere principis personam, et simpliciter civi-
 adeoq. ignorarem orbem literariam omnes principes. Habet respubl-
 na Collegiorum indolem. ut ergo ^{Devotissimus etiam} ~~Principem~~, dum Collegii aliusque fit
 CAROLUS DAVID DUNNER.
 nulla prerogativa pro subditis suis gaudet, sed cum illis est
 etiam bene fieri existimo.*

Admodum reverendis

DOMINIS

Collegii ecclesiastici Calmariensis *ADSESSORIBUS*
olim *PRÆCEPTORIBUS*, jam *FAUTORIBUS & PROMOTO-*
verentia ater-

VIRO

Amplissimo & consultissimo,

**D_{N.} THOMÆ
PLOMGREN,**

Academiæ Regiæ scientiarum *MEMBRO*, *SENATORI*
honorario & *MERCATORI* Holmensi laudatissimo,
PATRONO MAGNO.

VIRO

Speciatissimo atque prudentia summa

**D_{N.} ANDRÆ
PLOMGREN,**

Civi & *MERCATORI* urbis Holmensis dexterrimo,
FAUTORI optimo.

RTS

atque praeclarissimis,

MAGISTRIS,

gravissimis, regii gymnasii *LECTORIBUS* dignissimis,
RIBUS benignissimis, certissimis, devota animi re-
num colendis.

VIRO

Consultissimo probataque integritatis & fidei,

**D^N. CASPARO
HOPPENSTEDT,**

Politiae CONSULI & MERCATORI apud Calmarien-
ses longe dexterrimo,

PATRONO OPTIMO.

VIRO

Spectatissimo & prudentissimo,

**D^N. JOHANNI
FAHLBERG,**

Civi & MERCATORI Calmariensium honestissi-
mo, *FAUTORI* benignissimo.

DISSERTATIONIS SYNOPSIS.

Prælatio viam ad institutum pandit, adducendo exempta principum literis illustrium, & indolem philosophiæ regiae delineando.

§. I. Francisci juventutis tempora, & statum literarum illo ævo, considerat.

§. II. Regiam ejus indolem & in literas favorem repræsentat, nec non varia ab illo condita instituta, promovendæ rei literariæ conducentia.

§. III. Religionem Francisci meminit, & an bona fide protestantibus favorit, disquirat.

§. IV. de fœdere ejus cum Muselmannis, & ejus moralitate agit.

§. V. De captivitate Regis Hispanica fideque, quam captivus dederat, a libero & soluto violatâ agit.

§. VI. Controversiam Ramisticam, & Francisci in illa, partes excutit.

§. VII. Favorem ejus in literatos pluribus persequitur.

§. VIII. Virtutes ejus aliis dignis persequitur encomiis.

§. IX. Quid in singulis vitæ partibus laudabiliter, quid secus gesserint principes sui ævi maximi Carolus atque Franciscus, comparatione inter utrumque instituta, breviter & summatim perstringit.

PRÆFATIO,

QVeritur non simplici vice *BACONUS* de *VERULAMIO*, Angliæ Cancellarius (a), idemque stator & instaurator literarum superioris seculi princeps (b), quod historici, cum fastuose nimis describant Regum res gestas, bella & inde insequuta mala; velut languida nimis evitent ea, quæ faciunt tranquillitatem publicam, & vix primoribus digitis attingant principum vitam, eorum in literas merita & bonas leges ab illis latas; quæ tamen societatis civilis felicitatem maximè absolvunt. Et certè si a Romanis discesseris, qui mira arte & varietate statum reipublicæ suæ non externum modo, sed & internum delineant, personas in theatro & proscenio principes vivis exprimendo coloribus; de plerisque aliarum gentium historicis admodum vera hæc magni *Baconis* querela est censenda. Quam necessarium verò sit historico, ad pacis artes, earumque sub principe formam atque conditionem attendere, quantumque ad civitatis florem & felicitatem conferat princeps eruditionis amans, idemque eruditorum stator, id in limine exponere lubet, cum de meritis in literas Gallie regis *FRANCISCI I.* bono cum *DEO*

& favente *Lectore*, paucis agere constituimus. Exemplis vero id ipsum in hac ad *Auram* bonarum mentium officina, operose evincere, non nostri loci erit, postquam factum sit illud a nobis jam antea, cum *merita in rem literariam*, CAROLI V. Imperatoris, in illo quod ad *Salas* floret Musarum delubro, haud ita pridem tabulae censoriae inscriberentur. Addi ceteris ibi enumeratis potest & debet, suo summo merito, imperator M. *AUR. ANTONINUS philosophus*, qui a pueritia bonis artibus ita incubuit, ut corpus inde infirmum reportaret: quique tanto honore *philosophos* praecipuos suos est prosequutus, ut cognomen eorum etiam assumeret, imagines aureas in larario constitueret, & sepulcra eorum hostiis floribusque ornaret. qui denique tantum ex studiis ulum fructum reportavit, ut in *publici boni* prudentia, sapientia, clementia, & reliquis virtutibus principe dignis, illo vix alter major fuerit inter imperatores (c). Inde *ALPHONS'IM V. Arragoniae* regem ob eruditionem, & ex illo penitus derivatam sapientiam & prudentiam, neque satis laudare possunt historici. Hic consiliarios mortuos vivis praetulit, & interrogatus: *utri rei plus d. beret: libris ne an armis?* Ex libris se & arma & armorum jura didicisse, liberè & promè est professus (d). Tantum enim animadvertit fructum esse bonarum artium, ut illis accepta ferret omnia. Nec *JACOBUS Angliae* rex suis in rem literariam meritis id egit, ut in catalogo literatorum principum, sine praefatio

conio transmittatur. Hic enim institutus a *GEORG. BUCHANANO*, quamvis eousque incumberet bonis literis, ut ipse quoque libris pluribus conscribendis vacaret, usque adeo tamen non neglexit, sed potius provexit regni prudentiam suam, ut potuerit in parlamento gloriari: *neminem esse pauperem inter (uos, nisi qui laborare non vellet (e)*. Est adhuc in recenti orbis admiratione, imperatoris & magni ducis *Moschovia PETRI I.* ejusdemque academix scientiarum Parisiensis socii, propensio in literas. Celebratur ore omnium ejus in iis scientiis peritia & experientia quoque, quæ immediatum habent influxum in civitatem: quantas & quam longinquas peregrinationes ille susceperit, quantos sumtus fecerit ad promovenda imperii istius commoda & poliendam nationem, ante satis barbaram: quam rebus supra votum fluentibus, ista omnia peregerit, ignorare nemo potest. Absurdius genus hominum ego novi nullum, quam qui eruditione & bonis literis emolliri atque resolvi principum ingenia opinantur. cum tamen illa studiorum natura sit, ut nativam hominis indolem perficiant, & instrumenta ad omnem usum reposita sufficiant omnibus, qui cum laude in republica versari velint. Præsertim neminem magis decet, vel meliora scire, vel plura, quam principem, cujus doctrina omnibus potest prodesse subjectis (*f*). Connata egregia *indoles* & *expers adminiculi hujus, experientia* sola non possunt perfectum sistere nobis principem. Sed fulgen-

negat fidem esse adhibendam ministris sed libri, et propterea confirmat
mentem ad variam cognitionem; vel potius, quam mentem crediderim esse
tiffimus is evadet, si natura virtutes eius ge-
nerit, eruditio & doctrinae confirmatio nutriverit.
Marcessit natura, nisi cultura accesserit, & tar-
da atque miserrima illa est prudentia, quæ non ni-
si usu colligitur & diutina rerum experientia. Cum
ergo prudentia sit potissima imperantium virtus,
certe studia literarum, commodissimum ejusdem
conquirendæ instrumentum, iisdem subtrahi nullo
modo debet. Abs libris opus habeat principes ad-
discere veritatem rerum & negotiorum, quam
ministri plerumque occultant. Majestatis jura, cer-
te circa pacem, bellum, ecclesiam, & in aliis rebus
arduis, absque præsidio literario non poterunt exer-
ceri. Cum vero non scholæ & pulveri imperato-
ria indoles efformanda sit & philosophia regis a vul-
gari philosophia immane quantum discrepet. non
promiscue omnibus studiis immorari decet princi-
pem. Illa studia, quæ oblectamenti plus & utilitatis
minus adferunt, quæ hominem unice contem plato-
rem operum divinarum, spectatorem plurium mun-
dorum, & si meliores appareant, eorundem
cum Alexandro domitorem, facere velle videntur,
secure ignorare potest princeps. Verum iis se literis
totum tradat, quæ in actionem mediate vel im-
mediate deduci possunt, & ad bene imperandum
manuducunt. De reliquis a viris doctis & pru-
dentibus, quos semper circa se habeat prudens prin-
ceps, tantum haurire potest, quantum sufficit. Post
NUMINIS sensum, officiorum, & proprii regni accu-
ratam
intra Politicorum aequè sincerè reperiantur ac intra eruditorum
enim tuto uterq. prodiit. Quæ uterq. artibus omnibus sive licitis
licitis favorem Principis ut auferentur, dabunt operam, dum

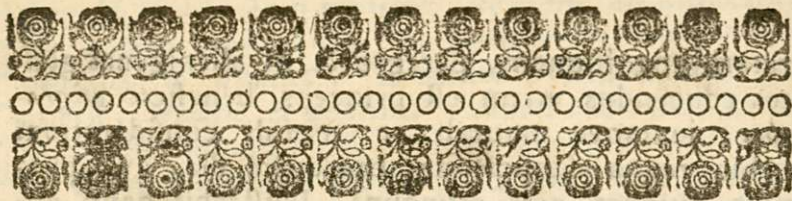
ratam cognitionem, peregrè & in alienigenas gentes educendus etiam est princeps, beneficio *geographiæ*, juxtaque naturali ac morali considerationi orbis regna subsicienda, præsertim illa, quæ propius ditiones eius attingunt. Illustrabit hanc cognitionem *historia*, quæ, populorum res gestas ac mores, coram quasi sistendo prudentiæ adminicula, si quæ res alia, luculentiora exhibet. Imbuendus simul est oratoria arte is, cuius verba aliquando erunt in bello præcipiendi & pace gubernandi instrumenta, cujusque vox quælibet vel mandatum erit vel sententia decretoria (g). Sunt vero *Regiæ illæ palmaria virtutes*, ut sit sermo ejus majestaticus, brevis, perspicuus, & nativa simplicitate defluens. Quæ porro ex scientiis philosophicis principi censentur necessaria, quænamque ejus esse debeant heroicæ exercitationes & recreationes, non nostrum est attingere in præsentia, ne porta, ut in proverbio dicitur, ipso ædificio patentior evadat.

- (a) Confer le discours de M. Saint. Euremont sur les historiens François.
- (b) Confer sis Pufendorf. de origine & progressu disciplin. J. N. § 5.
- (c) Christ. Matthiæ theat. historicum. p. 556. seq.
- (d) Aneas Sylvius in vita Alphonsi.
- (e) Hübner in vita ejus
- (*) Strimesii Gro. annælingar öfver Uroisorne III. p. 87.
- (f) Vegetius, præf. Libr. I.
- (g) Sveton, Jul. Cæsar. Cap. 77.

Mag.
Auctor
ne Orat
quod nup
sufficie
factum
Orator
illa ef
figurata
te loque
notum
tas locu
sermon
de gra
negotij
debere,
vagum
signifi
cum.

§. I.

Sancti, nisi opera divina contempletur? Quomodo infinitum
divino obtinere poterit cognitionem, nisi infinitudinem
illius divina non est nexus, quot mundos aequali

§. 1.

Non obtigit illa *FRANCISCO* felicitas, ut studiis principe dignis inde ab infantia imbueretur. A *MARIO* romano imperatore ejus non multum dissidebant fata in eo, quod nullas ab ineunte ætate artes addidicisset; in eo vero major multo *FRANCISCI*, generosiorque indoles, quod dilcere easdem non ipsi quemadmodum *MARIO*, displicuisset, si tulisset occasio institui animo & ad virtutem liberaliter educari (*b*). Scilicet non sua culpa erat, quod literarum studiis vim insitam doctrina perficere non potuerit. Nascebatur is *Cognaci* 1494 d. 12. Septembris, patre *CAROLO VALESIO*, matre vero *LUDOVICA* de *SUBAUDIA*. Prodiit ergo in lucem infelici ævo illo, quo barbariei tenebris obvolutæ & quasi veterno torpentes adhuc jacebant disciplinæ omnes. Scholastici tum doctores rerum divinarum humanarumque scientiam omnem corruperant, barbaricis sordibus etiamdum conspurcabant, & subtilitatibus sterilibus usque adeo temerebant, ut gratiæ & venustatis nihil scientiis inesset, sed detormem plane faciem repræsentarent. In *theologia* scripturæ canonem umbratici tum doctores plerumque seponant

bant, quæstionibus vero & distinctionibus ineptis & ridiculis simplicitatem fidei plane pervertebant. Ex *theologia* vero, & *philosophia morali*, jure simul *canonico & civili*, inter se confusis, mirum moralis doctrinæ, non dicam systema, sed monstrum genuerunt, concentonarunt. In ceteris *philosophia* partibus, quas ultra *logicam & metaphysicam* vix extendebant, tricis & subtilitatibus omnia plena, atque ibi supra *ARISTOTIEM*, & ejus commentatores, Angelicos doctores & subtilitatum magistros, prout saluari volebant, quidquam sapere, piaculum ferro & flamma vindicandum ducebatur. Elegantiores vero literæ, cum primis *historia civilis & ecclesiastica*, quod mysterii iniquitatis ortus & progressiones proderent, excommunicabantur, & penitus ævo illo ignorabantur. Facile vero apparet, quid sub talibus doctoribus proficere potuerint discentes, & annon venales nugæ istæ felicius à vulgo hominum, magis autem à principe ignorari potuerint. Sed erat in semente ipsa, ut puta informationis negotio, major alia fundi literarii calamitas illo ævo. Fuerant apud *gentes barbaras* literæ jam olim apud sacerdotes, qui simul imperio fuere præfecti, saltem partem ejus tenebant. Habuerunt illi mysteria sua religionis atque scientiarum, inque iis proponendis obscuris adeo terminis utebantur, ut qui rem perciperet, *Oedipus* esset. Scilicet literarum & sententiarum gryphis ludere voluerunt, ut eo felicius superstitione & fictis religionibus in

obedi-

8
obedientia continerent populum. Fuit eadem, genti-
lismo evoluta, *status hierarchici* in ecclesia ratio.
Censoriam sibi sacrificuli in omnes artes potestatem
arrogavere: ex suo ore omnem veritatem explica-
ri voluere: & ne quis bonis artibus locus daretur
animis principum, sed iisdem quibus vulgus, supersti-
tionibus, hi quoque oppilarentur, educationibus patriæ,
præcipue verò regis sololis, hi sese intruserunt,
neque nisi quæ ordinarent ipsi, eisdem condoceseri
voluerunt. Præsertim si excitatoris indolis aut
ditiores aliqui essent, omni modo & artificio eo
adducere tentabant, ut sacris suis ordinibus da-
rent nomina. Circa hos vero alumnos eo ute-
bantur arcano, ut omne rationis lumen in ortu
nox suffocarent, quæ vero pietatem utilem spe-
ctarent, & regno Papæ provehendo servirent,
ea, teneris mentibus affatim affunderent (i). Fa-
temur, cum nato *FRANCISCO*, lucem aliquam tor-
pentibus literis affulisse, sed fuit hæc saltem de-
bilis aurora, quæ vetat noctem esse, sed non infert
diem. Aliqui nimirum tum reformatores, tenebrarum
gurgustio & hominum in illâ umbra degentium
cuti ulcerosæ medicinam facere tentabant; impri-
mis illi, qui loquendi & scribendi imperitiam, in
scholis monachorum regnantem, castigare aggressi
fuere. *Ciceronianos* loquendi modos sollicitè indaga-
runt, & in jus pristinum civitatis literariæ resti-
tuere cœperunt. Quod tentamen, ut laude sua il-
lud non est defraudandum, ita facile apparet, pro-

vehendis regum studiis, & ad conciliandam regni prudentiam, solum illud non multum adhuc conducere potuisse. Hæc, ex indole temporum, de primâ FRANCISCI juventute, non improbabili conjectura dictum volumus. *Historica* fide de juvenilibus curis regis huius amplius nil innotuit, quam quod, demortuo ante diem parente, Rex LUDOVICUS XII. ejus curam gesserit, & per ARTUM GOUFFIER de BOIST illum educari curaverit (k).

- (b) Sallust *bell. Jugurc. Cap. 85.*
- (i) Die nobiles lernen nichtes, als reiten und schlagen. Gundling: *Hist. Lit. C. IV. sect. II. p. 1729.*
- (k) Confer Morcroy *Lexicon.*

§. II.

TRansecamus igitur FRANCISCUM, a puero, artium, quæ frugi sunt, nulli imbutum, eumque primum Engolismæ comitem, postea ducem Valesium, & tandem regem Galliae salutemus. Fuit vero LUDOVICO XII, qui orbus filiis decessit, sanguinis jure, & postquam filiam ejus natu maximam CLAUDIAM conjugem duxisset, hæres, & in imperio successor datus, anno supra miliesimum & quingentesimum quinto decimo. Unctus vero Rhemis erat ab archiepiscopo ROBERTO de LENONCOUR. Acta sub ejus imperio in bello & pace, intra & extra patriam, quamvis fiat varia fortunæ vicissitudine memorabilia maxime, tamen ne extra oleas divagari velle videamur, eadem omnia sicco nunc pede transire cogimur, & merita ejus in literas prope sola

contemplari. Sed & heic latissimè patens sese nobis pandit campus. Erat enim princeps noster seculo suo major, & ingenii vis in illo altior, quam quæ opprimi penitus obliterarive potuit. hinc quo magis magisque adolesceret, tanto clarior, & quidem præcipuè, postquam rex factus esset, ex nebulis suis emicare illa incepit. Miram etiam, eodem tempore, videbatur fortuna illi obtulisse occasionem, instrumenta veteris eruditionis, linguam *Græcans* puta *Latinamque*, arripiendi. Accessit nimirum ad illum illius ævi non illiteratus quidam, *JULIUS CAMILLUS*, qui, pactus secretum, & stipendium bis mille imperialium annuum in beneficiis, promisit, semet mensis unius spatio, & unica hora in illo cujusvis diei ocio, id acturum, ut græcè & latinè, prose & metricè, æque perfectè ac eleganter loqui calleret *FRANCISCUS*, ac *DEMOSIHNES* & *CICERO*, *VIRGILIUS* & *HOMERUS*. Sed nuntius Thraconiæ scholæ isti, statim post secundam lectionem, missus fuit, procul dubio perspecta artis vanitate; numerato tamen doctori frigido & joculari sexcentorum imperialium dono (1). Neque inde literas *FRANCISCUS* minoris æstimare cœpit, potius majore, quam antea, h. e. incredibili in illas ardore propendebat. factumque, industria, supra quam credi potest, assiduâ, ut & multas brevi lingvas intelligeret, principisque eloquentis ac eruditi nomen & personam cum laude sustineret. Unde de se refert *PET. CASTELLANUS*: quod vix auderet

cum illo colloqui, cum raro posset aliqua proferre, quæ non essent antea illi nota. Immo ipse varios confcripsit libros, utpote: *La reponse aux protestans d'Allemagne; Gallicas epistolas, & poemata varia, librum de militari disciplina, & alios.* Instituit præterea in universitate Parisina 1530, ex consilio JOH. BELLAJI & GUI. BUDDÆI, collegium celebre professorum (n) in omnibus scientiis; qui verò præcipuè docerent linguas, philosophiam, medicinam & mathesin. Constituit postmodum augere numerum professorum horum regtorum, & fundare collegium educandis 600 juvenibus in scientiis & pietate verâ, sed morte præventus propositum non perfecit. Vix verò nata ante fuerat in Germania divina typographiæ ars, quam FRANCISCUUS eandem in Galliam migrare juberet, & recte excoli curaret. Lepidas formas literarum græcarum fundi fecit, ipse typographias sæpius visitavit, & tanto opus urfit ardore, ut quæ incrementa artis illius in Gallia essent ævo illo, reliquis gentibus pudorem infunderent. Cumque aliquando inviseret officinam ROBERTI STEPHANI, typographi doctissimi, & ab illo, correctioni intento, expectare juberetur, tantum abfuit, ut moram hanc indigne ferret Rex, ut potius Stephanum gratiosorem postea habuerit (m). Fuit hoc regis facilitatis exemplum, non illo minus, quod DIOGENI philosopho exhibuit magnus ALEXANDER, cum in illius gratiam ex sole discederet, & glutinandis libris intentum Corinthi, insalutatum reliqueret, commodioreque tempore a-

lio, illud, quidquid esset officii, *Philosopho* se excolere velle ediceret (*n*). Quo verò adessent abunde monumenta, digna quæ sub prelo sudarent, & quibus bibliothecam, suam regiam & magnificam, quam in *Fonstebellaquæ* erexerat, locupletaret, nullis percipit sumptibus. Antiquorum enim ingenii monumenta ex Italia, Græcia & Asia, magnis præmiis propositis, per viros eruditos conquiri aut describi curavit; inter quos *GUILIEL. POSTELLUS*, in orientem missus, facile factus est celeberrimus. Domi & in republicâ, alia inter prudenter & sapienter gesta, consuetudinæ, per summam latinæ lingvæ imperitiam, consignandi acta publica, sustulit. Lingva enim latina, quæ in scholis erat misera, barbara & solœca, in foro magis adhuc horrida contemptiorque apparuit. Ad latinitatem enim sufficere putabant illius ævi leguleji, si voci Gallicæ terminatio adderetur latina. Cum ergo præses curiæ parlamenti in sententia judiciali pronuntiandâ quædam dixisset: *debotamus & debotavimus*, id quod Gallice dicitur: *avons debouté & deboutons*, inde occasionem nactus *FRANCISCUS* barbarum dicendi genus istud abolendi, & ne amplius incestaret curiam justitiæ suam, in posterum prohibendi. Præsertim propendebat *FRANCISCUS* in historiam naturalem. sed non illam, quæ de materiâ & formâ saltem abstractè agit; & *utrum DEUS materia prima, an verò rerum omnia forma sit habendus*, operose disquirat. Quin, quamvis ipse non esset innutritus literis, tamen

tamen sibi rerum naturalium acquisiverat cognitionem, ut sciret omnia, quæ auctores antiqui & recentiores scripserint de animalibus, plantis, metallicis & lapidibus pretiosis. Hanc verò scientiam hauerat ex consuetudine cum doctis crebro instituta, eorum auditu atq; discursu. Habuit enim secum semper eruditos undequaque conquisitos, quibus cum, uti de rebus quibuscunque aliis, quæ ejus scientiæ & prudentiæ locupletandæ servirent, non gravatè differuit, ita philosophiæ utilissimam partem illam, in vicem condimenti, sibi nunquam non apponi voluit, quoties pranderet, aut alias animum suum à curarum æstu laxare ipsi volupe esset (o). - Fuit hoc in negotio *FRANCISCUS MAGNO* Podulàs/ regi nostrati non minor, qui etiam in suam aulam, non luxu diffluentem, sed decenti magnificentia & familiæ selectu splendidam, viros ab exteris peritos atq; consuetudine literarum conspicuos allexit, arcessivit; quo nomine cum male audiret apud cives, & quidem præsertim sanguinis & familiæ suæ consortes *Folkungos*; utpote qui, frangi hoc pacto juramentum regium & exteris regni munia tradi causabantur, in hunc sensum respondisse fertur Rex: *regna non ignavia, aut ostentatione paternæ gloriæ, sed virtute & prudentia gubernari (p).*

(1) Refert hoc Alciatus in Epistolis.

(2) Petavii *Rationi temp.* part. 1. p. m. 503.

(3) Casparis *Ens Pauslypi* p. 221. Lansii *consuetudo de principatu provinc. Europæ* p. m. 255.

(n) CHRISTINAM augustam Salmasium Holmiæ ægrosantem convenisse sæpius, & quæ ad commodè recuperandam sanitatem philosopho opus essent, sollicitè providisse, qui vitam Salmasii scripsit, testatum reliquit.

(o) Conf. Lex. Moreri, Baylii, Buddei, sub titulo: Franciscus, & Gundlingium in historie der gelahrtheit C. IV. part. II. p. 2263. & p. 2332.

(p) Loccenii hist. Sueog. Lib. 3. in vita Waldemari. addè Disput. de Reg. M: Ladulås, p. II. Disputat: de Scara, p. 41. §. III.

RELIGIONEM FRANCISCI quod concernit, profecto circumstantiarum magis accuratâ ratione habitâ, id extra dubium omnino positum videtur, quod constanter sedi Papali, externa professione minimum, addictus vixerit. (*) Certe ita varia & dubia fuit erga Protestantes gratia & favor ejus, ut de animi sententia, in illo vitæ munere, sententiam ferre, videatur esse positum in arduo quam maxime momentum. Domi, cum non modo in Gallia ejusque partibus CALVINUS multos inveniret asseclas, sed & GERARD. RUFUS, CORALDUS & alii Parisiis evangelium libere profiterentur, ferro & flammâ, novæ, uti dicebatur, religioni addictos persequeretur, quod tamen nonnulli non tam ipsius culpa, quam sacrificulorum Romanensium, præsertim Sorbonistarum & Cardinalis TURNONIS instinctu, factum fuisse perhibent (q). Quo vero Germaniæ principum amicitia non defraudaretur, omnes & singulos quos persequeretur, non Reformatos, sed Anabaptistas, proprium spiritum pro verbo venditantes, & ma-

& magistratum contemptores fuisse, venditavit (r).
 Culpæ vero Regis isti diluendæ, quam zelotypi pa-
 pistæ effinxerant, CALVINUS institutiones Christianæ
 religionis suas edidit, & proluxa ibidem dedica-
tione præmissa, FRANCISCI animi magnitudinem &
imperii prudentiam laudavit (s). Interea rex *pro-*
testantes in Germania omni fovit modo. Rempu-
 blicam Genevensem, nidum quasi reformatorum,
 ex præsentis discrimine servavit, quamvis ringente
 pontificiorum clero, qui, quod homines improbi o-
 pinionum suarum venena (verba sunt *MURETI* (t))
 per populos fidentius spargere potuerint, non Nu-
 mini ejusque verus inanitate religionis illorum,
 inflammata dextra, sed bello gravi & diuturno,
 quo potentissimi Christianorum principes inter se
 contenderent, in acceptis unice referri voluerunt.
 Liga *Smalcaldicæ*, præsertim initæ in destructionem
 regni tenebrarum, & directè & indirectè officia
 quævis præstitit. Dicitur ipse animo reformationem
 agitasse, & ideo *PHILIP. MELANCHTHONEM*, missis
 ad eum literis, ad colloquium invitasse, (u) ne-
 que detrectatam fuisse abs *Philippo* conditionem, ni-
 si inhibuisset elector Saxonie (w). Id certum est,
 quod ad evangelicorum in Germania exemplum,
sacra biblia in linguam vernaculam transferri cu-
 raverit, imo *GUSTAVO* Svethie *augusto*, mox fœde-
 rato suo, ad idem suæ civitati faciendum, viam
 monstraverit (x). Liberum religionis exercitium fi-
 lius ejus natus secundus, *dux aureliacensis* quoque ob-
 tulisse

tulisse reformatis perhibetur (y). Sed pro ut de promisso hoc eodem non constat, an id factum fuerit sciente & consentiente patre, ita non obscure videtur *FRANCISCUS*, in universo hoc negotio aliud re, aliud vero specie simulationis ostentasse. Animo in altitudinem condito, cum polceret status ratio, scenam ex arte adornavit in gratiam *protestantium*, non quod opem iisdem reapse tulerit, aut amore religionis ab avitis sacris deflectere penes se certo certius constituerit, sed ut adversario suo *CAROLO V.* dolorem & molestias crearet (z). Refert *SECKENDORFIUS* (aa) ex *SLEIDANO* & *SPALATINO*, *FRANCISCUM* in conventu Smalcaldico per oratorem suum *LANGÆUM* non modo operose excusasse supplicia *Lutheranis* inflictā, & obtulisse suam operam ad procurandum concilium generale: sed eundem, puta *legatum*, sententiam regis de undecim articulis ita exposuisse: ut de *Pontifice* sentiret, eum, jure tantum humano, non divino primatum obtinere; de *eucharistia*, sententia *Lutheranorum* regi placeret, ipsius vero theologis non item. In *missis* suæ sectæ, multa esse absurda & ridicula rex concederet, adeoque sanctos & imagines eorum non esse adorandos, sed pro memoria habendos. Nec in articulis de *purgatorio*, *bonis operibus*, *votis monasticis*, *conjugio sacerdotali* & *justificatione* a sententia reformatorum multum discedere regis inentem factus est idem orator, cui tantum fidei, quantum sibi, suisque literis haberi voluisse Regem, testis est idem

historiæ Lutheranismi auctor. Ex illa verò confessione regis, & cum nostra ecclesia conspirante formulâ, non difficulter quisque videt eundem vel serio agnovisse ecclesiæ Romanæ errores, & lucis evangelicæ radi-um illi affulsisse; vel etiam contra conscientiam blanditum fuisse illis, simulatione nefanda, quos pro hæreticis haberet; vel denique cleri importunitati & populi furori cessisse, ut bene destinata non ausus fuerit effectui dare. Unde etiam, metu arctioris, inter *FRANCISCUM* & principes protestantes unionis, mitius cum his agere cogebatur *CAROLLUS*. Veneramur nos heic divinam providentiam, quæ mutuis horum principum odiis eo ula est, ut renata & in cunis vagiens ejus ecclesia posset debilem ducere spiritum, & vires sibi colligere, quibus valeret septemcapiti draconi obviam ire.

(*) *Superstitionem Papiſticam minimum redolet fictum illud miraculum, quod refert Brantomus p. 299. globos plumbeos non potuisse corpus ejus laedere, ob appenſum frustulum crucis dominicæ, ex auro effigiatæ crucis thecæ inclulum.*

(q) *Buddæus in Lexico*

(r) *Buddæus in Isag. hist: Theol. p. 412.*

(s) *Digna sunt verba Calvini, quæ heic legantur: Hac præfatione ad ipsam causæ actionem audiendam, animum tuum præmollire suavi, aversum quidem nunc & alienatum a nobis, addo etiam inflammatum: sed cujus gratiam recolligere nos posse confidimus, si hanc nostram confessionem, quam pro defensione apud tuam majestatem esse volumus, placidus composuisseque semet legerts. Sin vero ita aures tuas occupant mal-*

volorum insurvi, ut nullus sit reis pro se dicendi locus: impotunae vero illae furiae, te connivente, semper vinculis, flagitiis, squaleis, sectionibus, incendiis saeviant: nos quidem velut oves mactationi destinatae, ad extrema quaeque redigimur: sic camen, ut in patientia nostra possideamus animas nostras & manum Domini fortem expectemus.

(1) Muret. *Orat.* vol. I. 5. p. m. 52.

(u) Adam: *Rechenbergii hist. Eccles.* p. 570.

(w) Dicuntur a Seckendorffio in *comment. hist. de Lutheranismis Lib. III. sect. 13 §. 38* 707. ha literae regis ita fuisse conceptae, ut laudaret studium viri in sedandis altercationibus religiosis, benignissime eum ad se invitaret, etiam oblatio obfidibus. Petiisse ex adverso Philippum moras itineris. Sualisse iter non Gallos modo, sed & ipsum Lutherum, non dedisse verò Electorem commeatum, nec itineri annuisse, quod invidia ac-mulorum factum fuisse suspicatur Melanchthon.

(x) Tegels *hist. GUSTAV. I Lib. I. p. 118.*

(y) Baylius in *Lexico.*

(z) Ita Davilam Italum, qui nimis favisse Lutheranis & reformatis Franciscum asseruit, refutat Mezeray: *Qui donec faire 6 ou 7 rigoureux edits pour l'etuffer, convoquer plusieurs fois le clergé, assembler un concile provincial, deputer à tout heure, des ambassades vers tous les princes de la Chretienité, pour en assembler un general; bruter les heretiques par douzaines, les envoyer aux galeres par centaines, & les bannir par millenaires: dites nous, je vous prie, est ce la permettre, ou n'y prendre pas garde: sont ce des simples resolutions, ou bien des effets? Citatus Baelio dans son dictionnaire historique & critique tit: Francois I. (aa) In *comment. hist. de Lutheranismis Lib. III. sect. 13. §. 38 p. m. 104. seqq.**

§ IV.

Superstitiosè nimis doctrinis papisticis minime additum fuisse *FRANCISCUM*, ex dictis patet, imo ex inde etiam, quod Papæ brocardicum illud: *non esse cum infidelibus pacta ineunda*, grandi supercilio contemlerit. Cum enim felicitate & gloria domus *Austriacæ* perpetuo pungente, fatigaretur rex (*bb*) fœdus cum imperatore *Turcarum* iniit. Attractus autem ille in viscera Europæ, varias maris insulas & oras vastavit, & ingentem hominum prædam sub intolerabile jugum misit, more, quo cum Saracenorum captivis agere, Christianis principibus quoque solemne est. Esse belli commercia, præcipuè verò servitutes, quæ non alia magis quam ista occasione, in Turcia nostris accidere solent, quam maximè declinandas non negamus. Cur vero Magogum Turcicum magis quam Antichristum Romanum timeamus, postquam cognationem, quam natura inter omnes homines constituit, nulla religionum diversitas sustulit, certe non video. Igitur justo longius procedunt illi, qui omnia Christianorum cum infidelibus pacta vel ex hoc exemplo, rejicienda contendunt. Nam, si rite subducti fuerint calculi, etiam ex illo fœdere magnam ad Christianos utilitatem redundasse certum est; pluribus idem ratiociniis atque testimoniis, evincente *GRAMONDO* (*cc*). Scilicet ab illo tempore pati potuisse *Turcam*, ut Christianorum cœtus miscerentur Muhammedanis, & cum iisdem libere agerent: loca

sacra *CHRISTO* & *domestica fidei* illius frequentata o-
 lim, visitare permisisse: basilicas erigere: episcopos
 & sacerdotes habere: sacra publica instituere & per
 legatos denique suos rem communem Christiano-
 rum promoveri concessisse, manifestum est. quam
 eandem principis & regni indulgentiam Luthera-
 nos insimul expertos esse, occasione hospitii, quod
 in solo Muhammedano habuit *REX* noster glorio-
 sissimæ memoriæ *CAROLUS XII.* & vi fœderis cum
 Constantinopolitano *Imperatore* initi, nostrum nemo
 est, qui non noverit. Cohærent vinculo solemnî,
 puta *socialitatis*, orbis universi principes, omnes
 gentium civitates. Neque *Christiana* religio impedit,
 nisi jura humanitatis per eam sublata absurde autu-
 maveris, quin commercia & auxilia sibi invicem
 debeant populi omnes, atque gaudeant potestate
 hæc jura certiora & sanctiora reddendi per fœde-
 ra. Inextricabiles quoque sæpe necessitates cogunt
 imperantes *Christianos*, nisi funditus interire malint,
 ad propitiandum sibi genium externorum statuum,
 etiam adversus fidei suæ asseclas. In illo casu
 non tam subiectum paciscens, quam objectum seu
 materiam, de qua paciscendum venit respicere oportet.
 Adeoque si, quæ actionem circumstant, momen-
 ta recte sese omnia habeant, si nil legibus divinis
 adversum contineant fœderum capita, utpote de
 persequendis & opprimendis innocentibus: si nihil
 puriori religioni inimicum complectantur, e. g. de
 cultu idololatræ in civitatem introducendo, certe
 religi-

religionis diversitas, nullam labem sanctioni fœderum adspargere potest. Sunt *fœdera* | Naturæ liberrimæ dispositionis & denique adstrictissimæ obligationis, si de re nostra possibili inita fuerint. Illibatum igitur omnibus esse debet hoc juris vinculum, & sicut universale & commune omnibus, ita, quominus ad infideles quoque extendatur, nullum prorsus dubium intervenit, aut si rem recte computaverimus, intervenire potest. Quid, quod illa juris civilis species, quam populo suo tulit DEUS, tantum abest, ut generatim talia fœdera prohibuerit, ut ex adverso a viris sanctissimis illa esse percussa legamus, adeoque calculum Numinis indubitato tulisse. Nihil igitur obstat, quin possint Christiani cum infidelibus pacta inire de non offendendo, de tuendis finibus, de commerciis, similibusque aliis. immo etiam de auxiliis mutuis, modo non illa verè fidelium ecclesia deducatur in periculum, & sola status ratio non degeneris, in pactis his pangendis punctum omne terre audiatur. Sunt *Christiani*, quod pudet confiteri, in rumpendo naturæ & gentium jure, ipsis infidelibus multo sæpe iniquiores. In quo casu, post tentatas in cassum vias elabendi alias, fidem implorare infidelium, impium & illiberale minus est contendum. Sed ad *FRANCISCUM* redeamus. Ad eum sigillatim & præcise quamvis nulla redundaret ex hoc fœdere *Turcico* utilitas, ob factum illud tamen infamis & odiosus ab *Austriacæ* domus clientibus ubique reddebatur,

tur, præsertim ab illo genere hominum, qui prætextu consecrationis & sanctitatis, stultitiæ immunitatem sibi fieri postulant, & quoties satis profunda latria non coluntur a régibus aliisque, satyram in illos impune exercere solent (*dd*). Igitur fœderis irreligiosi nomine solo, illi, quorum intererat, tamam regis gratis proscribebant; tantoque illud a nobis fidentius asseritur, quanto moneta Gallica illa, tempore eodem vulgata, quæque *Lunam Turcisam* ab unâ, & *Gallici imperii insigne* a parte altera præferebat, cum inscriptione: *Non contra FIDEM*, sed *contra CAROLUM*, fœderis percussi indolem & scopum digito quasi demonstrat. (*) Et quis non novit *Austriacos* principes jam ante id tempus sæpe misisse ad *portam* oratores suppliciter peti- tum pacem, adque pangenda in partibus infidelium, fœdera, ab iis, quæ præsentis sunt quæstionis, non multum abhorrentia. Papam ipsum, cum exardescerent bella sacra, Saracenos in *fideles*, qui sub illius signo militarent, concitasse, quis nescit? Et *CAROLUS V*, si non prelsavit hanc portæ Ottomanicæ amicitiam, quod tamen factum fuisse urgebat *FRANCISCUS*, certe cum *HENRICO VIII* Angliæ rege post defectionem ejus ab obedientia pontificia, fœdus iniit, fœderatusq; Germaniæ protestantibus evadens, Romam *Lutheranorum* ope expugnavit, & papam ipsam obsedit. Sed Lutherani & Reformati, in catalogo hæreticorum & infidelium, Vaticano Jovi non longe infra Muhammedanos collocantur.

(bb) *Quam civitatis libertati Germaniae non olim modo, sed & hodie formidolosa, non dicam exitiosa sit Austriaca, quae hactenus regnavit, familia, nemini, praeterquam sibi, fida, Hippolitus a lapide pridem, nuperrime vero apologeticus belli, quod versus Hungariae principem, Borussiae rex apparat, satis apte demonstrat.*

(cc) *In historiae Galliae Libr. III. p. m. 208 seq.*

(dd) *Inter alia vide in Baelii Lexico horrendam juris jurandi formulam, qua esse cum usum in firmando hoc fœdere, impudenter fugebant malevoli.*

[*] *Seckendorff. histor. Lutheranismi Libr. III. pag. m. 474.*

§. V.

NON in ceteris actibus. qui occurrunt in fabula & vitae scena *FRANCISCI*, tristior catastrophe ulla reperitur, quam cum fufis ad *PADIAM* copiis, ipse captivus in *HISPANIAM* duceretur. Ibi vix par fuisset superando dolori ex annua & duriori captivitate, nisi lectione librorum utilissimorum otii hujus ingrati desidia levasset. Quid cum captivo rege fieret, diu deliberata res est, pugnantibus acriter in concilio *Caesareo* tribus fortioribus, sed ab invicem discordibus sententiis, quarum prima *episcopi Osmensis* erat, qui demittendum *FRANCISCUM* svasit, sub conditione ducendae in matrimonium *CAROLI* sororis; quo beneficio *Austriacam* domum universam sibi immortaliter devinciret. *Cancellarius* Hispanici regni, *GATTINARA*, aeternae captivitati addicendum judicavit; tertio ducis *ALBANI* calculo atque judicio, restituendus quidem libertati esset, sed du-

durissimis conditionibus. Et hæc ultima Cæsaris suffragium tulit. Dimittitur ergo *FRANCISCUS*, postquam fuerat pactus, se ducatum *Burgundicum Hispano* cessurum, abdicaturum omnia sua in *Mediolanum* jura, *Flandriam* & *Artesiam* jure feudi saltim possessurum, sororem imperatoris *ELEONORAM* in matrimonium ducturum, ducem *Burbonicum* in gratiam recepturum, se denique daturum filios proprios, vel duodecim supremæ dignationis viros, obfides, donec impletæ fuissent omnes hæc conditiones. Prudentius utiqve egisset *CAROLUS*, si aliam ex memoratis, sententiam elegisset. Nam in tæderibus vi extortis media via periculo non caret. Est antiqua, jam ab *AMMIANO MARCELLINO* instituta observatio, in extremis casibus ieta tædera, quamvis jurata, repetito iterum bello, soluta esse (e e). Prudentius *HERENNIUS PONTIUS*, cum interceptus esset Romanus exercitus ad *Caudinas* furcas, Samnitibus suis persuasit, eum esse vel delendum vel incolumem dimittendum; tertium nullum consilium esse. Illam enim sententiam, ut dimitterentur incolumes, & leges, jure belli, victis imponerentur, eam esse, quæ neque amicos pareret, neque inimicos tolleret (ff). Hanc ultimam viam tamen eamque valde lubricam eligens Imperator, omnem victoriæ fructum corrumpit, quem, si liberaliori conditione dimisisset captivum, habere potuisset; adeo ut de *CAROLO* dici possit, quod in casu non multum dissimili *TACITUS*: *non utrumque consilium aspernatur;*
quod

quod inter ancipitia est deterrimum, nec ausus est satis, nec providit. Quidquid sit, liberatus FRANCISCIUS, minimam partem promissorum implevit; adeoque hoc in casu, oblitus videtur dicti illius, quod sæpius alias in ore habere solitus fuerat: *Etiam si fides toto orbe exularet, tamen regibus tenendam esse, quæ ea sola, & de cetero nullo metu, cogi volunt.* (gg). Rejecit quidem in parlamentum culpam, quasi absque illius consentu, pacta in regni detrimentum inire ipsi non fuerit licitum, sed fuisset, quantum in se, tamen obligatus ad extremum conatum pacti, quamvis onerosioris sibi que parum utilis, servandi. Licet enim tales actiones vi extortæ, soleant ad mixtas referri, propius tamen spontaneas quam invitæ accedunt. Sed cum in problemate proposito, puta pactorum *iniqva* vi extortorum, utrum *publicè* servari debeant, diversum sentiant politicorum plurimi, dicentes non esse *domini* pro lubitu, sibi suæque domui, quæ justo titulo acquisiverit, derogare, eoque mercedem sceleris, stipendiumque persolvere; & quod FRANCISCUM attinet, utrum pactum migrando suum, jura gentium violaverit, sententiam dicere ægre possit, qui rationes belli utrinque gesti non ad unguem noverit, quæstionem illam non nostræ tractationis, aliis discutiendam relinquimus.

(ee) *Libr. XXV.*

(ff) *Livius Libr. IX. c. 3.*

(gg) *Lansii consultatio, p. 379.*

S. VI,

Sedit *FRANCISCUS* aliquando iudex etiam in contro-
 versia *dialectica*. Ediderat *PET. RAMUS* institutio-
 nes dialecticas & animadversiones in *ARISTOTELEM*;
 in quibus cum ordinis & methodi tradendæ intuitu,
 suum sequutus est ingenium, factum quoque ut *ARI-
 STOTELIS* auctoritatem convelleret (*bb*). Perageba-
 tur eo nomine ab invidis gloriæ ejus, *philosophicæ*
haerescos, & *laesæ majestatis Aristotelicæ* reus in aula,
 quasi *ARISTOTELI* dicam scribendo, theologiam & ar-
 tes enervaret. Fuere vero primarii ejus adversarii
ANTONIUS GOUEA, *JOACHIMUS PERJONUS*, & postmo-
 dum *JACOBUS CARPENTARIUS*. Commissa causæ
 disquisitio *PETRO DANE* & aliis theologis atque ju-
 ris consultis, qui contra *RAMUM* pronuntiavere sen-
 tentiam. Hanc confirmavit Rex, ut nimirum *Ramus*
 ejiceretur in exilium, librique ejus igne perirent coram
 collegio Cameracensi (*ii*). Eo usque v: seducebant
 sophismatibus suis prudentissimum alias principem,
 pontificis maximi philosophorum cultores, ut judi-
 cio duro affligeret virum, cujus essent in *ethicis*,
logica & *mathesi*, pro ratione temporum illorum,
 merita perquam insignia, quique ex pecuniis labo-
 re suo conquisitis, fundaverat professionem *mathe-
 sum*, cui quotannis quingentos aureos impendisset,
 (*kk*). Restituebatur tamen *Ramus* Galliæ, & regiæ
 professioni denuo admovebatur à filio rege *HENRICO*
II causam ejus agente *Cardinali Lotharingico*, sed in la-
 niæna Parisiensi per sicarios a *CARPENTARIO* emissos
 mi.

milere perit, & sui nominis accessione numerum
martyrum philosophicorum auxit.

(bb) *Tantum is Logicae statuit premium, ut in praefatione dialecticae de suae artis opere hunc in modum loquatur: Archimede sphaerae & cylindri rationem, in cuius inventione vehementius elaborasset, sepulcro suo incidi voluit: & quia si de me, vigiliis, studiisque meis interrogas, sepulcri mei columnam ex Logicae artis institutione desiderem.*

(ii) *Haec, inter alia, leguntur in regiae contra Ramum prolatae sententiae edicto: Que te ait Ramus avoit été téméraire, arrogant, & impudens d'avoir reproché & condamné le srain & l'art de Logique recue de toutes les Nations, que lui même ignoroit, & que par ce qu'en son livre des animadversions, il reprochoit Aristotele son ignorance étoit évidemment connue & manifesté.*

(kk) *Confer. Morery dictionnaire & Stollii introduction. in hist. literarum.*

§. VII.

Sed tempus est, ut favorem illum, quem literatis exhibuit Princeps noster, jam considerationi subjiciamus. Neque enim purpuratorum hujus seculi raore, dignitatis splendore occaecatus, Musarum cultores, velut faecem populi pessime habuit, & à conspectu suo procul removit. *Posidonii* foribus faeces submitit *POMPEJUS*. Egit non multo aliter *GIUSTAVUS M. Suetbiae* rex, cum primogenitis filiis *LUTHERI*, eorumque doctoribus, sui in tabernaculo militari copiam faceret, & ad defendendam religionem, quam ad majores suos *Viteberga* transmisisset, hostis vero obscurasset

rasset, in Germaniam semet devenisse, dixit. Ut
 suam majestatem in planum magis ex animo demit-
 tere posset *FRANCISCUS*, *PHILIPPUM*, *LUTHERI* in ea-
 dem cathedra collegam, quo sine tuco non major ali-
 us, è Germania, ceu modo diximus, ad se vocavit,
ARTUM GOUFIER, juventutis suæ regem, ex effato
 & sententia *HORATII*, qui eandem studiis, pro ca-
 ptu ætatis & seculi illius, imbuerat, opibus & hono-
 ribus supra mensuram fortis ejus cumulavit. Eidem
 rerum gravissimarum administrationem credidit,
 Delphinatus gubernationem, & ad Germaniæ prin-
 cipes diversos, legationes ipsi quoque obeundas deman-
 davit. *FRANCISCUS* heroico grati animi signo isto
NERONIS erga *SENECAM* præceptorem, mores exa-
 cte referebat, quorum cum laude mentionem fa-
 cit *TACITUS* (II). Utrum vero continentia animi,
 quâ *SENECA*, restitui opes immodicas & in fortunam
 principis recipi easdem, petierit *FRANCISCI* pædago-
 gus, nusquam scriptum invenimus. *JAC. CHOLI-
 N'IM* & *PETR. de CHASTEL*, quorum consortio, hi-
 storix naturalis addiscendæ gratia, utebatur, variis
 beneficiis quoque affecit; posteriorem horum, epi-
 scopum *Masconensem*, magnum *elemosynarium* Fran-
 ciæ, & *bibliothecæ* suæ magistrum constituens. Ad *E-
 RASMUM ROTERODAMUM* propria manu literas de-
 dit, & ad honestissimas condiciones eum invita-
 vit, (*mm*) non alio magis instituto, quam ut ju-
 ventutem suæ gentis literariam in iis disciplinis
 præpararet, quæ ornamentum *nobilitatis* sunt, & ad
 rem-

republicam pulcherrimos fructus conferunt. Tantam literatis habuit fidem, ut iis in publicis legationibus uteretur. Concilium ejus privatum certe personis ecclesiasticis. penes quos adhucdū erant literæ, maximam partem constabat (*). Prolixum esset recensere, quot eruditos ille stipendiis lautis foverit, quot muneribus a se institutis literariis admoverit, quot ad itinera lauto viatico instruxerit, quotque demum amore, favore & familiaritate sua ornaverit. Qui *VALERIUM M. Christianum* conscripsit (**), effatum in ore illud crebro habuisse testatur: *regno majus existere, regias opes, regio animo scire munifere largiri: & nescio certe, an principum alius, si à CHRISTINA Svethiæ Augusta discesseris, fuerit, qui viros literarum famâ inclutos ad se divertentes, magis familiariter acceperit, donisque, pro cujusque dignitate affectos, magis liberaliter à se dimiserit. Castrorum & literarum mater dici illa meruit (***)* FRANCISCUM literarum & castrorum patriæ elogio jam ante honestari meruisse, qui memorabilia publicæ vitæ illius legerit, nemo ignorat. Doctos, quamvis imi subellii, tanto amplectebatur patrocínio, ut eos *filios suos* appellaret. Hinc magnati cuidam alapam scholari infligenti, dixit: *A quoi avez vous osé mettre la main sur l'un de mes enfans (nn)*. Sed ut magni est momenti ad famam consequendam, gloriæ præcones, musas doctosque in honore habere, ita hic in literas & literatos FRANCISCI favor eum reportavit fructum, ut in ore o-

manium virtus ejus sit, & ad affabilitatem compositos mores illius æternitas temporum condēcoratura fore videatur. Hinc passim apud historicos audire non *parens literarum* (oo) modo, quemadmodum jam ante diximus, sed & tempora, quibus ille floruit, ob revocata in lucem civilia literarum studia, *aurei seculi* titulo rubroque inscribuntur (pp). Verum non illas solum, quæ sola mens perspicit, sed alias etiam artes publice utiles & sensibus lenocinantes mire fovit, cum magnam partem ædificiorum regionum in Gallia a præstantissimis artificibus extrui, & tabulis, statuis, tapetibus & mobilibus pretiosissimis exornari curaverit (qq).

(ll) *Annal. XIV. 54.*

(mm) Seckendorf. *Libr. cit. p. 148.*

(*) Brantomus *T. I. p. 238. & 282.*

(**) Balthaf. Exnerus *VI. II. p. m. 236.*

(***) Loccen. *bis. S. G. p. m. 754.*

(nn) Reinhardi *theatrum prudentias elegantioris p. 729.*

(oo) Thuan: *Libr. III bis. p. 54.*

(pp) Sammartanus *Libr. I Elog. G. g. Conf. etiam Gundling, bis. der gelehrtheit Cap. IV. part. 2, p. 2263* Franciscus hoc in Franckreich es weiter gebracht, ratione excedendarum literarum, als ein grosser conquerant.

(qq) Morery *grand dictionaire historique art: Francois* §. VIII.

Fuit FRANCISCUS ex eorum principum numero, quorum ingentes virtutes cum vitiis non minoribus certaverunt (rr). Sic tanta fuit liberalitate,

tate, ut in prodigalitatē illa vergeret, & de eo diceretur, quod quemadmodum S. Franciscus stigmata in manibus gereret; ita hic noster perforatas eas haberet, quibus nihil contineri posset; imo verendum esse, ne plures adduceret ad paupertatem involuntariam & exosam, quam D. Franciscus ad spontaneam permovisset (ss). Pietatis & humilitatis tum dedit exemplū satis celebre, quando captus & in Hispaniam deducendus, Psal: CXIX. versum 71. ipse publice intonaret sibiqve applicaret (st). Magnitudinis & moderationis animi specimen, non simplici vice edidit. Cum civium & subditorum multi frequentia & præstitū majora tributa convitiis liberius proscinderent, tantum abfuit, ut in hanc licentiam, tanquam læsæ majestatis crimen animadverteret, ut potius subridens, cum TIBERIO diceret: *liberas esse debere civium voces, sibiqve non displicere, ut pro suo, argento, quod vellent, loquerentur (uu)*. Porro cum sub venatione, in tuguriolo pauperis rustici regem non cognoscentis, ab hospite audiret, principem quidem bonum, sed domesticis nullius pretiū hominibus, omnium fere rerum curam committere, aulicis suis postmodum dixit: *se tum primum verum verbum, de rebus ad personam suam pertinentibus, audivisse (ww)*. Mira etiam celeritate negotia sua singula peregit, nec diu ulli loco immoratus est. Hinc cum, demortuo illo, CASTELLANUS, Matisconensis episcopus, laudationem funebrem ei habuisset, & in ea persuasum sibi esse dixisset, animam regis,

vita

vita sanctissime actâ, protinus cœlo receptam esse, nec expiatoriis ignibus eguisse, motam ideo a Sorbonicis controvertiam oratori, ita diremit JOH. MENDOZA: Qvod FRANCISCUM optime novisset eo ingenio semper fuisse, ut diu hærere ullo in loco nunquam potuerit; neque ad purgatorium, alicujus moræ faciendæ causa, eundem divertisse; sed tantum ut vinum, illac transeundo, a pocillatore pro more degustandum acciperet (xx). Cum decessisset REX ultimo Martii, 1547 & magnifica pompa sepeliretur, præsentibus XI. Cardinalibus, ad funus ejus magnificum hoc elogium exclamatum est: *Prince clement en paix, victorieux en guerre. PERE & RESTAURATEUR des belles lettres & des arts liberaux (yy).*

(rr) Ita judicat Baelius in Lex: Francois a etc un de ces grands princes, dont les belles qualitez sont melez de plusieurs defauss.

(ff) Reinhardus l. c. p. 1151.

(st) Hübner Histor. politic. T. 2. in vitâ Francisci.

(uu) Casp. Ens. Epidorp, Libr. I. p. 32.

(ww) ibid. p. 33.

(xx) Seebachs introductio in juris & politices atrium p. 701. ex Thuano.

(yy) Morery l. c.

§. IX.

Superest ut FRANCISCUM cum æmulo & concurrente principe, CAROLO V. conferamus & in dispari societate, paria utrinque studia, disparia fata adspiciamus. Si quæ futuræ magnitudinis capi potest

est conjectura ex nomine, pro ut importat utrumque hominem non obnoxium: ita de principum pari hoc ipso quoque prædicari, summo jure potest, quod alter non parem: alter neque superiorem pati poterit. Regio stemmate utrumque genitum voluit nascendi fors: Sed spem imperii neutri semet facere velle, ab initio fortuna simulavit. Aberant à diademate Romano procul natales CAROLI: Imperii potiundi spes FRANCISCO, neque nisi e longinquo, apparuit. In id fastigium eVectis, quamvis nisi in præceps, frustraneus omnis in altitudinem conatus esse videretur, ascendere tamen & plus ultra eniti uterque cœpit. Ambo parentibus maturè orbatifuerunt. Utrumque seculi, in quo nati erant, culpâ, nativitas secunda destituit. Ast vitium non nature illud, sed hominum, inflammato in literas & literatos ardore, utriusque suppleverunt. Naturæ impetu CAROLUS juvenis, antiquitatis itinere & vocato sub examine mechanismo rerum ad gloriam eniti: FRANCISCIUS naturam ducem sequi & foliis explicatis expositum opus illius penitus intueri satius duxit. Affectu in literas literatosque, modestia, affabilitate, liberalitate pares erant. Fama & felicitate bellica magnus erat CAROLUS, major si rebus secundis modum imponere scivisset: Ast melior, judice TOURAINIO (zz) FRANCISCIUS, quod literis gloriam & vitam, quam pristina tempora exhauserant, restituerit. Quæ bella non desisterent, in pios ille: hic autem in publicos usus con-

vertit. *FRANCISCO* acce & vehemens ingenium: *CAROLO* lubtile & morarum patiens; hinc magis interdum flagranti pectore *ille*, quam sinerent tempora: *hic* in consiliis cunctator, sed tempestivus erat. *CAROLO* erat grande ingenium & non omnium horarum: *FRANCISCO* cœli serenitas hilaritatem magis inspiraverat. In amoribus *ille* modum excedere visus: *hic* conjugem religiose coluit, castitatem non æque. Ambo quamvis protestantibus graves incubuerunt, partibus eorum nihilo minus favere aliis videri voluerunt. Scilicet cupiditatibus suis religionem uterque immolavit. Arma ad extirpandam hæresin ambo corripuerunt: sed non eodem uterque instituto. Adversus eam, quæ in membris grassabatur, ensen *CAROLUS* distrinxit; Cum qui a *capite* diffunditur, periculosissimum morbum esse videret *FRANCISCUS*, illud ulcus tentari prius, neque nisi ab expertæ *fidei* industriæque medicis contrectari voluit. In itineribus, duplicato quamvis cursu, lassitudinem neuter sensit. Uterque latinæ lingvæ usum in foro & in curia iustulit. In bello utrinque & ducis & militis partes implevere. Erat uterque acer & animi invictus. Utrique maximæ opes maximarum rerum instrumenta fuerunt. Uterque cum divexatione aliorum, tamam sibi parare regium existimabat. In eo magis præpotens *CAROLI* fortuna, quod virtute duce res magnas gesserit: futura luculentior, si non animû ejus statu suo extulisset identidem. Ast non minor *FRANCISCI* celebritas, qui fortunæ

manus nunquam dedit, velificando tempestatibus
 obviam ivit, donec suam, id est, reipublicæ navem
 in portum subducere posset. Sux quisque repu-
 blicæ gravis erat. *CAROLUS* aperto Marte civium
 suorum salutem evertere tentavit: *FRANCISCUS* ma-
 gis tectus, ut promptius servirent sui. in odio gra-
 tiam assimulavit. Apertis domi forisque machi-
 nationibus utriusque erant impliciti. Majore animo
 sua *FRANCISCUS* expedit: *CAROLO* incommoda quæ-
 vis ad bonos eventus fortuna vertit. Fato nescio
 quo, *FRANCISCUS* in bello semper infelix erat. Sa-
 lubriter destinata hujus omni ratione potentior
 fortuna discussit: *CAROLO* vero, a fortuna quieto,
 facta tantum non omnia in gloriam verterunt; sed
 quamdiu duraret florentis ætatis ardor, ejusque
 votis se non opponeret, quæ nunquam simpliciter
 indulget, *DIVA*. Igitur quæ *CAROLO* ætate gravi vi-
 sa est tergum vertere: *FRANCISCO* magno natu pro-
 pitior aliquanto, placatiorque accidit. De fide par-
 dispar utriusque sensus. Fide, quam sua sponte quis
 faceret, unumquemque stare debere, sensit uterque.
 Quæ contra rempublicam fierent, cum iis, quæ con-
 tra auspicia fierent, loco uno eodemque haberi vo-
 luit *FRANCISCUS*; *CAROLUS* in omni fide, etiam
 coacta, religionem & constantiam inesse voluit.
 Titulis & imaginibus quamvis splenderet uter-
 que: maluit tamen esse quam videri *FRANCI-*
SCUS; *CAROLUS* esse, sed idem quoque videri voluit. (*)
FRANCISCO mater contigit machinarum artifex, con-
 siliarii & amici, quibus confidebat, imprudentes

aut infideles: In *principe*, quæ *CAROLUM* genuerat, contraria erant omnia; penes *illos* vero, qui arcanorum arbitri erant: probitas, benevolentia & prudentia & omnia præsto erant. Ita vero, quamvis *CAROLO* maxima ad manus essent omnia: potuit tamen eisdem gloriose resistere *FRANCISCUS*, quamvis esset alter ditionibus, argento & militibus insuper superior. *FRANCISCUS* sui unius regni viribus, iisdemque neque semper recte animatis bellum gessit; *CAROLUS* licet systematica duorum regnorum unione munitus esset, nisi auxiliis undequaque lectis, tamen acie decernere non audebat. Metuebatur ergo ille magis, quia adversus illum plures inibant fœdera: hic, quia in societatem plures attraxerat, magis amabatur. Retro labentibus rebus *FRANCISCO* gloriosius erat, conservare regnum, quam *CAROLO*, suffragante fortuna, non potuisse occupare Galliam. Denique quo minus illo tempore *monarchia universalis* aliqua in orbe existere & obtineri potuerit, laterum oppositu horum *principum*, decus illud utrinque ambientium, factum fuit. Hac ætate, quâ iisdem nominibus, licet sub diversis personis *GALLIÆ* & *GERMANIÆ* magna iterum facta est collisio, quænam superior, triumphatâ altera, ex acie evadet, *NUMEN* decernet & statura dies non e longinquo docebit.

(22) Gundl. *Eur. staten* 1. 2. (*) *Rechenb. diff.* 1. p. 146.

SOLI DEO GLORIA.

